

K INTERPRETACI FORMULACÍ KLASIKŮ MARXISMU-LENINISMU O JAZYCE (I)

PAVEL NOVÁK

1. Je pochopitelné, že snaha vytěžit z myšlenek K. Marxe a B. Engelse co nejvíce i pro jazykovědu je stále živá. Ne vždy však bývá úspěšná. Příčiny toho mohou být různé.

Např. sama interpretace relevantního místa by měla být bez obtíží, ale jeho další myšlenkové zpracování lingvisty může být vadné, jako když se z často citovaného místa z *Kapitálu* „vlastnosti dané věci nevyvěrají z jejího poměru k jiným věcem, ale jen se v takovém poměru projevují“¹⁾ uzavírá, že (1) (všechny) poměry, vztahy²⁾ „vyvěrají“ z vlastností a že (2) je tedy třeba studovat dříve vlastnosti a teprve potom vztahy.

Usuzovat z citovaného na (1) je prostě elementární logická chyba. Avšak i kdyby byl pravdivý názor o jisté ontologické prioritě vlastností před vztahy (druhé by byly jen jakousi arénou projevování se prvních), nebyla by na místě metodická direktiva k direktivě (2) právě opačná? (Ve vědě se vcelku postupuje „od vnějšku k vnitřku“, „od povrchu do hloubky“.)

Je celkem zřejmé, jak se citované místo do takových souvislostí dostalo. „Vnitřní logikou“ polemiky. Protože mnozí teoretikové jazyka, část jejichž učení má více či méně nemarxistickou orientaci, zdůrazňují autonomnost vztahů, nutnost studia „čistých“ vztahů a irrelevantnost vlastností a věcí jako nositelů vztahů etc., snaží se někteří lingvisté-marxisté prostě prokázat pravý opak (řeceno slovy Zd. Nejedlého, jsou na oněch teoreticích „negativně závislí“).

Někdy však jsou potíže právě v interpretaci. Přitom se v lingvistice můžeme setkat s jakousi nemocí z povolání: donedávna zde byla nejrozsáhlejší jednot-

¹⁾ K. Marx, *Kapitál I*, Praha 1953, s. 75; něm. „... Eigenschaften eines Dings nicht aus seinem Verhältnis zu anderen Dingen entspringen, sich vielmehr in solchem Verhältnis nur betätigen“ (*Das Kapital*, Berlin 1977, s. 172).

²⁾ Marx užíval výrazů *Verhältnis* (poměr) a *Beziehung* (vztah) promiscue, srov. Engelsův dopis K. Kautskému z 22. 8. 1884.

kou zkoumání věta a ze zvyku se zachází i s formulacemi klasiků marxismu jako s doklady izolovaných vět.

V této poznámce chceme na dvou příkladech ukázat na zásadní potřebu filologické interpretace příslušných formulací. Zvláště naléhavý je celkový filologický přístup u prací dochovaných jen v nedokončených rukopisech, jako jsou Ekonomicko-filozofické rukopisy a Německá ideologie.

2. Ti, kdož studovali nové vydání Ekonomicko-filozofických rukopisů,³⁾ mohli si povšimnout dvou pasáží, které jsou v jiném překladu pojaty do výběru J. Petra.⁴⁾ Jsou to místa: Petr I, č. 5 (s. 118—119),⁵⁾ zhruba odpovídající EFR 3. rkp, VI (s. 79) a Petr III, č. 2 (s. 133—134),⁶⁾ zhruba odpovídající EFR 3. rkp, X (s. 85—86). Oba překlady se liší především v tom, že výrazu *požitek* z EFR odpovídá u Petra výraz *duch* (např. *společenský požitek* — *společenský duch*). Vysvětlení (znám je z ústního sdělení doc. J. Peška z filoz. fak. UK) je v tom, že v Marxově velmi obtížně čitelném rukopise se opakuje grafický útvar, který lze izolovaně číst buď jako *Geist* (duch), nebo jako *Genuß* (požitek, užívání si). Je zřejmé, že se čtení musí opírat o interpretaci souvislých pasáží textu.

3. Věta [6] z dále citovaného úryvku se obvykle chápe jako prognóza.⁷⁾ Jak dále uvidíme v §§ 3.5 a 3.6, není tato interpretace tak samozřejmá.

3.1. Uryvek zní:

Čís. V. [1] Slyšeli jsme, jakou úlohu hraje ve spolku dorozumění.

[2] Str. 462: „Záleží-li na tom dorozumět se a dohovorit, mohu Já ovšem použít jen *lidských* prostředků, které mám k dispozici, neboť Já jsem zároveň člověkem“ (id est exemplářem rodu).

[3] Zde je tedy *řeč* jakožto produkt rodu. [4] Že Sancho mluví německy a ne francouzsky, není rozhodně zásluhou rodu, nýbrž okolností. [5] Ostatně přirozená, původní podoba řeči se v každém moderním vyspělém jazyce proměnila v národní jazyk, a to jednak historií vývoje jazyka z materiálu, který tu byl, jako u románských a germánských jazyků, jednak křížením a míšením národů, jako v angličtině, jednak koncentrací nářečí v rámci určitého národa v národní řeč, přičemž se tato koncentrace zakládala na koncentraci ekonomické a politické. [6] Je samozřejmé, že individua budou moci jednou úplně kontrolovat i tento produkt rodu. [7] Ve spolku se bude mluvit řečí jako takovou, posvátnou řečí, řečí svátosti — hebrejsky, a to aramejským nářečím, kterým mluvil Kristus, „tělem obdařená podstata“. [8] Tohle nám zde „přišlo na mysl“,

³⁾ Praha 1978.

⁴⁾ J. Petr, *Klasikové marxismu-leninismu o jazyce*, Praha 1977 (překlady zde vesměs přejaty z českého vydání Spisů Marx-Engelse).

⁵⁾ Přeloženo podle K. Маркс—Ф. Энгельс, Соч. III, 1929, s. 624.

⁶⁾ Přeloženo podle Архив Маркса и Энгельса III, 1927, s. 257—258.

⁷⁾ В. И. Кодухов, *Общее языковедение*, Москва 1974, s. 207.

